

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย

วรรณคดีและวรรณกรรม ๓

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ผู้เรียบเรียง

ดร.สายป่าน ปุริวรรนชนะ

อ.บ. (ภาษาไทย) เกียรตินิยมอันดับ ๑, อ.ม. (ภาษาไทย),
อ.ด. (ภาษาไทย)

ผู้ตรวจ

ผศ.ณัฏฐา วิพลชัย

กศ.บ. (ภาษาไทย) เกียรตินิยม,
ศศ.ม. (จารึกภาษาไทย)

ดร.ทรงภพ ขุนมธุรส

ศศ.บ. (ภาษาไทย), ศศ.ม. (ภาษาไทย),
ศศ.ด. (ภาษาไทย)

พ.ท. ชายชาญ ช่างสุวรรณ

อ.บ. (ภาษาไทย),
ศษ.ม. (หลักสูตรและวิธีการสอนภาษาไทย)

บรรณาธิการ

นายพิชชธร ปะทะวัง

ศศ.บ. (ภาษาไทย) เกียรตินิยม, ศศ.ม. (ภาษาไทย)

ปีที่พิมพ์ ๒๕๖๓

พิมพ์ครั้งที่ ๑ จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม

ISBN 978-616-98514-5-0

บริษัท คูรูมีเดีย จำกัด
KURU MEDIA CO., LTD.

จัดพิมพ์โดย บริษัท คูรูมีเดีย จำกัด

๘๗/๑๒๙ ถนนเทศบาลสงเคราะห์ แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ๑๐๙๐๐
โทรศัพท์ ๐-๒๙๕๔-๔๘๑๘ โทรสาร ๐-๒๕๘๐-๒๙๕๓

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ ลิขสิทธิ์เป็นของบริษัท คูรูมีเดีย จำกัด

คำนำ

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย **วรรณคดีและวรรณกรรม ๓** ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓
เรียบเรียงตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลาง
การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

เนื้อหาของหนังสือเรียนเล่มนี้แบ่งออกเป็น ๖ หน่วยการเรียนรู้ ประกอบด้วย **ภาษา
วรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย บทละครพูดเรื่องเห็นแก่ลูก นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี
ตอนพระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทร พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-
เจ้าอยู่หัว สุภาษิตอริยฐาน และบทพากย์เอราวัณ**

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย **วรรณคดีและวรรณกรรม ๓**
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เล่มนี้ จะอำนวยความสะดวกต่อผู้สอนที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้
เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพและบรรลุเป้าหมายของหลักสูตร

ฝ่ายวิชาการ บริษัท คูรุมีเดีย จำกัด

ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย

๑

- ◆ นิยามของภาษาวรรณศิลป์ ๒
- ◆ ภาษาวรรณศิลป์ที่สัมพันธ์กับลักษณะของภาษาไทย ๒
- ◆ ภาษาวรรณศิลป์ที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมการใช้ภาษาไทย ๔
- ◆ ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย ๑๒

บทละครพูดเรื่องเหินแกลูก

๒๑

- ◆ ความเป็นมาของบทละครพูดเรื่องเหินแกลูก ๒๒
- ◆ ประวัติผู้แต่ง ๒๓
- ◆ ลักษณะคำประพันธ์ ๒๔
- ◆ เรื่องย่อ ๒๔
- ◆ เนื้อหา ๒๖
- ◆ วิเคราะห์คุณค่าของบทละครพูดเรื่องเหินแกลูก ๔๐

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓	นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีเห็นนางผีเสื้อสมุทร	๔๔
◆	ความเป็นมาของนิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีเห็นนางผีเสื้อสมุทร	๔๕
◆	ประวัติผู้แต่ง	๔๕
◆	ลักษณะคำประพันธ์	๔๗
◆	เรื่องย่อ	๔๗
◆	เนื้อหา	๔๘
◆	วิเคราะห์คุณค่าของนิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีเห็นนางผีเสื้อสมุทร	๖๔

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔	พระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	๗๙
◆	ความเป็นมาของพระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	๘๐
◆	ประวัติผู้แต่ง	๘๐
◆	ลักษณะคำประพันธ์	๘๓
◆	เรื่องย่อ	๘๓
◆	เนื้อหา	๘๔
◆	วิเคราะห์คุณค่าของพระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	๙๐

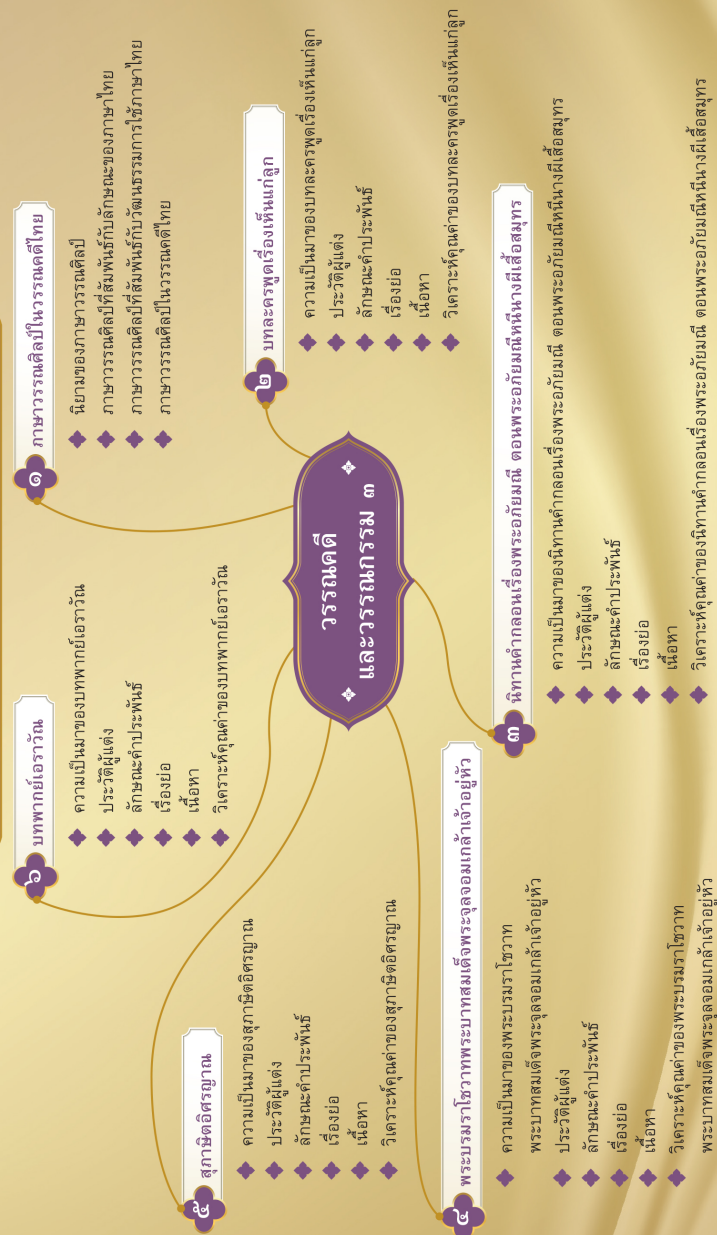
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๕	สุภาษิตอีสาน	๙๘
◆	ความเป็นมาของสุภาษิตอีสาน	๙๙
◆	ประวัติผู้แต่ง	๙๙
◆	ลักษณะคำประพันธ์	๙๙
◆	เรื่องย่อ	๑๐๐
◆	เนื้อหา	๑๐๒
◆	วิเคราะห์คุณค่าของสุภาษิตอีสาน	๑๐๔

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๖	บทพากย์เอราวัณ	๑๑๑
◆	ความเป็นมาของบทพากย์เอราวัณ	๑๑๒
◆	ประวัติผู้แต่ง	๑๑๒
◆	ลักษณะคำประพันธ์	๑๑๔
◆	เรื่องย่อ	๑๑๔
◆	เนื้อหา	๑๑๕
◆	วิเคราะห์คุณค่าของบทพากย์เอราวัณ	๑๒๐

บรรณานุกรม

๑๓๔

แผนภาพแสดงสาระการเรียนรู้

หน่วยการเรียนรู้ที่

๑

ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย

สาระที่ ๕ วรรณคดีและวรรณกรรม

มาตรฐาน ท ๕.๑ เข้าใจและแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์วรรณคดีและวรรณกรรมไทยอย่างเห็นคุณค่าและนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

ตัวชี้วัด

วิเคราะห์วิถีไทยและคุณค่าจากวรรณคดีและวรรณกรรมที่อ่าน (ท ๕.๑ ม.๓/๒)

แนวคิด

ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทยนอกจากจะเกิดขึ้นและดำรงอยู่อย่างสัมพันธ์กับลักษณะของภาษาไทยและวัฒนธรรมการใช้ภาษาไทยแล้ว ยังมีลักษณะเป็นสากลในด้านการสื่อสารอารมณ์ความรู้สึกผ่านตัวบทและวิธีการสร้างสรรค์ตัวบทด้วย

สาระการเรียนรู้

๑. นิยามของภาษาวรรณศิลป์
๒. ภาษาวรรณศิลป์ที่สัมพันธ์กับลักษณะของภาษาไทย
๓. ภาษาวรรณศิลป์ที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมการใช้ภาษาไทย
๔. ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย

นิยามของภาษาวรรณศิลป์

แต่โบราณมานุษยในทุกวัฒนธรรมต่างมีความคิดร่วมกันว่างานวรรณกรรมเป็นศิลปะประเภทหนึ่ง การสร้างสรรค์งานวรรณกรรมจึงมิใช่เพียงแต่นำเสนอเนื้อหาและแนวคิดที่จะได้จากการอ่านวรรณกรรมเท่านั้น หากต้องเลือกเฟ้นประติประดอยถ้อยคำและวิธีการนำเสนอให้งดงามไพเราะสมแก่ฐานะที่เป็นงานศิลปะด้วย ลักษณะทางศิลปะอันเกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ทางภาษาในวรรณกรรมนี้ เรียกว่า “ภาษาวรรณศิลป์”

ทั้งนี้คุณสมบัติสำคัญของภาษาวรรณศิลป์ ได้แก่ การสร้างจินตนาการและอารมณ์สะเทือนใจให้แก่ผู้อ่านวรรณกรรม จินตนาการ หมายถึง ภาพที่เกิดขึ้นในอารมณ์ความรู้สึกเมื่อมีอารมณ์ความรู้สึกจากภายนอก เช่น จากเหตุการณ์ที่ประสบ จากงานศิลปะที่ได้สัมผัส มากระทบใจส่วนอารมณ์สะเทือนใจ หมายถึง ความรู้สึกอันแรงกล้าที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากความงามและความหมายของงานศิลปะชิ้นนั้นๆ

ภาษาวรรณศิลป์ที่สัมพันธ์กับลักษณะของภาษาไทย

ลักษณะทางไวยากรณ์ของภาษาเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในการสร้างวรรณคดี เนื่องจากการ “ปรุงแต่งภาษา” จะออกมาเป็นอย่างไร ในรูปแบบใดได้บ้างนั้น ขึ้นอยู่กับว่าลักษณะของภาษาเอื้อต่อการสร้างสรรค์หรือไม่ อย่างไร

วรรณศิลป์อันเกิดจากการเป็นภาษาคำโดด

ภาษาคำโดดในที่นี้หมายถึง ภาษาที่คำแต่ละคำในภาษาสามารถประกอบเข้าในรูปประโยคได้อย่างอิสระ อาศัยการจัดวางตำแหน่งคำเพื่อบ่งบอกหน้าที่ทางไวยากรณ์เป็นสำคัญ ลักษณะความเป็นภาษาคำโดดของภาษาไทยจึงเอื้อให้กวีหรือผู้แต่งสามารถ “เล่นกับศัพท์” ได้อย่างเต็มที่ส่งผลต่อ “การสรรคำ” เพื่อใช้สร้างวรรณศิลป์

การสรรคำ หมายถึง การเลือกใช้คำเพื่อสร้างอารมณ์สะเทือนใจ ในที่นี้ได้แก่ การเล่นคำและการซ้ำคำ

๑) การเล่นคำ หมายถึง การเลือกใช้คำหลายความหมายร่วมกันในการประพันธ์ตอนหนึ่งๆ เพื่อสร้างความเพลิดเพลินจากการรับรู้ความแตกต่างทางความหมายที่ปรากฏอยู่อย่างหลากหลายในวรรณคดี เช่น บทชมป่า ตอนขุนแผนพานางวันทองหนีจากเรือนขุนช้างเข้าไปอยู่ร่วมกันในป่า มีการเล่นคำว่า “ลิง” และ “กา” เป็นต้น

ฝูงลิงใต้กิ่งลางลิงไขว่

ลางลิงชิงค่างขึ้นลางลิง

เพกกาเกาเกาทุกก้านกิ่ง

มัดกากากวนลั่นกาดง

ลางลิงวิ่งไล่กันวุ่นว้าง

กาหลงลงกิ่งกาหลงลง

กรรณีก้ากชิ่งกันชมหลง

กาฝากกาลงทำรังกา

(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน)

๒) การซ้ำคำ หมายถึง การใช้คำคำเดียวกันเพื่อย้ำความหมาย หรือเพื่อแสดงชั้นเชิงทางการประพันธ์ เช่น บทชมโฉมนางสีดาต่อไปนี้

พิศพักตร์ผ่องพักตร์ดั่งจันทร์

พิศเนตรดั่งเนตรมฤคิน

พิศโอษฐ์ดั่งหนึ่งจะแย้มสรวล

พิศปรางดั่งปรางทองพราย

พิศจูไรดั่งหนึ่งแก้งวาค

พิศรดั่งวงควาหงส์

พิศถันดั่งปทุมเกสร

พิศผิวผิวดั่งทองทา

พิศขนงไถ่องอนดั่งคันศิลป์

พิศทนต์ดั่งนิลอันเรียบราย

พิศนวลดั่งสัณณิฉาย

พิศกรรณคล้ายกลีบบุษบง

พิศศอวิลาสดั่งคองหงส์

พิศทรงดั่งเทพกนิรา

พิศเอวเอวออดั่งเลขา

พิศจริตก็ริยาจิบใจ

(บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๑)

วรรณศิลป์อันเกิดจากการมีระดับเสียงวรรณยุกต์

ภาษาไทยมีระดับเสียงวรรณยุกต์ซึ่งกำหนดความหมายของคำให้แตกต่างกัน และช่วยสร้างเสียงเสนาะอันเกิดจากท่วงทำนองสูงต่ำในการออกเสียง นำไปสู่การสร้างวรรณศิลป์จากการไล่เสียงวรรณยุกต์อันแสดงถึงอัจฉริยภาพของผู้ประพันธ์ด้วย ดังตัวอย่าง

จิบจับเจ้าเจ้าเจ้า	รังมา
จอกจาบจันจรรจา	จำจำ
เค้าย่อยค่อยคอยหา	เห็นโทษ
ซอนซอนซอนสรว์หน้า	นึ่งเราเอาขวัญ

(โคลงอักษรสามหมู่)

ยิ่งไปกว่านั้น หากพิจารณาถึงเรื่องฉันทลักษณ์ไทยอันเป็นกรอบกำหนดลักษณะของวรรณคดีร้อยกรองไทย จะเห็นว่าฉันทลักษณ์บางประเภทได้บังคับเสียงวรรณยุกต์ หรือบังคับรูปวรรณยุกต์ในบางตำแหน่งของคำประพันธ์ เป็นต้นว่าการบังคับเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคกลอนสุภาพ การบังคับรูปวรรณยุกต์เอกและรูปวรรณยุกต์โทในโคลงสี่สุภาพ

ภาษาวรรณศิลป์ที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรม การใช้ภาษาไทย

แม้ว่าความรับรู้เรื่องความงามจะเป็นสากล ทว่าค่านิยมซึ่งกำหนดว่าสิ่งใดดี สิ่งใดงามอาจมีรายละเอียดที่ต่างกันไปตามแต่ละวัฒนธรรม นอกจากนี้แล้ว “วิถีวัฒนธรรม” ก็เป็นตัวกำหนด

* สรว์หน้า หมายถึง นินทา

“วิธีแสดงออกซึ่งความงาม” ของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งด้วย การสร้างสรรค์วรรณศิลป์ในวรรณคดีไทยก็ย่อมถูกกำหนดการแสดงออกทั้งด้านรูปแบบและเนื้อหาด้วยวัฒนธรรมการใช้ภาษาของคนไทยเช่นกัน ดังนี้

การใช้เสียงสัมผัสคล้องจอง

๑. หากสังเกตการใช้ภาษาไทยของคนไทยจะพบว่าคนไทยนิยมใช้คำที่มีเสียงสัมผัสคล้องจองกัน ไม่ว่าจะเป็นคล้องจองกันด้วยเสียงสระหรือเสียงพยัญชนะมาตั้งแต่โบราณ เช่น “เจ็บท้องต้องไส้” (ศิลาจารึกหลักที่ ๑) “ความว้าวไม่ทันหาย ความควายเข้ามาแทรก” เป็นต้น สันนิษฐานว่าความนิยมดังกล่าวนี้เองนำมาซึ่งการเล่นสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะในภาษาไทย

๑) สัมผัสสระ ได้แก่ ความคล้องจองของเสียงสระเดียวกัน อันเกิดขึ้นในชุดคำที่ไม่มีเสียงพยัญชนะท้าย หรือมีเสียงพยัญชนะท้ายมาตรงเดียวกัน ซึ่งเป็นทั้งเสียงสัมผัสบังคับที่กำหนดรูปแบบของฉันทลักษณ์ และเสียงสัมผัสเพื่อความไพเราะ เช่น ความตอนที่พระอภัยมณีเฝ้าเจ้ากับอุศเรนเรื่องนางสุวรรณมาลี เนื่องจากสินสมุทรถือเอานางสุวรรณมาลีเป็นแม่ตัว ทว่าโดยหลักการแล้วพระอภัยมณีจำต้องคืนนางสุวรรณมาลีให้แก่อุศเรนซึ่งเป็นคู่หมั้น จึงต้องเจรจาเพื่อประนีประนอมกัน

พระฟังคำอ้างอิงตะลึงคิด	จะเบือนบิดป้องปัดก็ขัดขวาง
สงสารลูกเจ้าลึงกาจึงว่าพลาง	เราเหมือนช้างงาอกไม่หลอกลวง

(พระอภัยมณี)

๒) สัมผัสพยัญชนะ ได้แก่ ความสอดคล้องของชุดคำที่มีเสียงพยัญชนะเสียงเดียวกัน เช่น สนทนากู้ใช้ชุดเสียงพยัญชนะ /กร/ /ย/ /ค/ ฯลฯ ในการกล่าวชมเชยในป่าคราวตามเสด็จสามเณรพระองค์เจ้าปฐมวงศ์ไปนมัสการรอยพระพุทธรูปที่สระบุรี (เสียง /กร/ คือ ไกร-กรวย- (กัน)เกรว-กร่าง เสียง /ย/ คือ (พะ)ยอม-ยาง-(พ)ยัคฆ์-(พ)ยุง เสียง /ค/ คือ ข่อย-(มะ)ขาม, เขา-เคียง-คู่-คู่-คำ)

กับหมู่ไมไกรกรวยกันเกรวกร่าง	พะยอมยางดาพยัคฆ์พยองเหียง
ข่อยมะขามตามทางสล้างเรียง	นกเขาเคียงคู่คู่ประสานคำ

(นิราศพระบาท)

๒. การใช้คำพ้อง

โดยปกติเมื่อคนไทยต้องการจะ “เล่นกับภาษา” วิธีหนึ่งที่คนไทยเลือกใช้ คือ การใช้คำพ้องรูป พ้องเสียง หรือพ้องความหมายมาใช้เพื่อแสดงชั้นเชิงทางภาษาของตน และสร้างความบันเทิงใจจากการ “รู้ทันภาษา” ของผู้รับสาร จนกลายเป็นกลวิธีในการสร้างสรรค์วรรณศิลป์

๑) **การเล่นคำพ้องรูป** ได้แก่ การใช้คำที่รูปเขียนเหมือนกันแต่อ่านออกเสียงต่างกันร่วมกัน เช่น คำว่า เพลา (เพฺลา, เพ-ลา) คำว่า กรี (กรี, กะ-รี) ซึ่งพบไม่บ่อยนักในวรรณคดี

๒) **การเล่นคำพ้องเสียง** ได้แก่ การใช้คำที่เขียนต่างกันแต่อ่านออกเสียงเหมือนกันร่วมกัน อันเป็นลักษณะหนึ่งที่กวีไทยนิยมใช้ เช่น การชมป่าในตอนที้อิเหนาลานางจินตะหราไปช่วยรบ ตีกระทิงภูหนึ่งที่เมืองดาหา

เบญจวรรณจับวัลย์ชาติ

เหมือนวันฟ้าไกลสามสุดามา

(บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒)

๓) **การหลกคำ** ได้แก่ การเลือกใช้คำที่มีความหมายเดียวกัน หรือที่เรียกว่า “คำไวพจน์” เมื่อกล่าวถึงสิ่งเดียวกันในวรรณคดีเพื่อแสดงความรู้ของกวี และเพื่อให้ผู้อ่านวรรณคดีรู้สึกซ้ำซากจำเจ เช่น ใช้คำว่า “แซ” “เดือน” ซึ่งล้วนมีความหมายว่า พระจันทร์ ใช้คำว่า “พักตร์” และ “หน้า” ซึ่งมีความหมายเดียวกัน และใช้คำว่า “ยิ่ง” “กว่า” ซึ่งมีความหมายว่า เกิน, ล้ำ ดังปรากฏในนิราศนรินทร์ ความว่า

ชมเขาคิดใช้หน้า

นวลนาง

เดือนคำหวงกลาง

ต่ายแถม

พิศพักตร์ยิ่งเพ็ญปราง

ฤาเปรียบ ไฉนเลย

ข้ากว่าแซไซแอ้ม

ยิ่งยัมอัปสร

(นิราศนรินทร์)

อนึ่ง น่าสังเกตว่าการเล่นเสียงและเล่นคำในภาษาไทยส่งผลต่อการสร้างความงามในวรรณศิลป์ของคนไทย โดยเฉพาะในบทชมธรรมชาติที่เน้นสร้างความเสนาะหูจากเสียงมากกว่าจะบรรยายภาพที่สมจริง เช่น บทชมธรรมชาติในลิลิตตะเลงพ่ายนำเอาชื่อต้นไม้มาใช้แสดงอารมณ์ของพระมหาอุปราชที่ต้องพลัดพรากจากนางผู้เป็นที่รัก

สลัดไฉไลสลัดน้อง

แขนงนอน ไพรฤา

เพราะเพื่อมาราญรอน

เด็กไสร

สละสละสมร

เสมอชื่อ ไม่นา

นีกะกำนัมไม้

แม่นแม่นทรงเรียง

(ลิลิตตะเลงพ่าย)

๓. การใช้ความเปรียบ

วรรณคดีเป็นสมบัติของชาติที่มีคุณค่าทางด้านวรรณศิลป์ ทั้งทางด้านการใช้ภาษา รูปแบบและเนื้อหา การศึกษาวรรณคดีให้รู้และเข้าใจคุณค่าต่างๆ ถือเป็นการร่วมอนุรักษ์สมบัติของชาติและเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ใหม่ในอนาคต นักวิชาการทางด้านวรรณคดีจึงได้วิเคราะห์วิธีการใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ไว้เพื่อเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์และวิจารณ์วรรณคดี

ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าลักษณะการใช้ภาษาไทยอย่างหนึ่ง คือ การนิยมกล่าวถึงสิ่งหนึ่งเพื่อใช้เป็นแนวเทียบกับสิ่งอื่นสำหรับสื่อความและสื่ออารมณ์ให้ชัดเจนขึ้นกว่าการกล่าวลอยๆ เช่น สวยเหมือนนางฟ้า รักเหมือนแก้วตาดวงใจ ลักษณะการใช้ภาษาดังกล่าวนี้อธิบายให้เกิดการสร้างภาษาวรรณศิลป์ประเภท “ภาพพจน์” และ “สัญลักษณ์” ซึ่งเป็นการนำ “ตัวเปรียบเทียบ” ที่มีลักษณะเด่นบางประการร่วมกันกับ “สิ่งที่ถูกเปรียบเทียบ” มาเปรียบเพื่อให้ผู้อ่านวรรณคดีมองเห็นภาพของสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบชัดเจนยิ่งขึ้น

๑) **ภาพพจน์ (figure of speech)** คือ ถ้อยคำที่เป็นสำนวนโวหารทำให้นึกเห็นภาพ หรือถ้อยคำที่เรียบเรียงขึ้นอย่างมีชั้นเชิง มุ่งให้เกิดจินตนาการอย่างลึกซึ้งกว่าการบอกเล่าอย่างตรงไปตรงมา ดังต่อไปนี้

๑.๑) **อุปมา (simile)** คือ การสร้างความเปรียบซึ่ง “ตัวเปรียบเทียบ” มีลักษณะ “เหมือน” สิ่งที่ถูกเปรียบเทียบ โดยเป็นการเปรียบเพื่อให้เกิดจินตนาการ มักใช้กลุ่มคำ “เหมือน เทา ราวกับ ฯลฯ” เพื่อบ่งความเปรียบ เช่น เมื่อคราวที่อิเหนาบอกนางจินตะหราว่าจะไปช่วยรบที่เมืองดาหา นางก็รำพันด้วยความรู้สึกกลัวว่าจะสูญเสียอิเหนาไปให้แก่บุษบาว่า

แล้วว่านิจจากความรัก ฟังประจักษ์ดังสายน้ำไหล
ตั้งแต่จะเชี่ยวชาญเป็นเกลียวไป ที่ไหนเลยจะไหลคืนมา

(บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒)

๑.๒) **อุปมา (metaphor)** คือ การสร้างความเปรียบซึ่ง “ตัวเปรียบ” มีลักษณะเท่ากับเป็นสิ่งเดียวกับ “สิ่งที่ถูกเปรียบ” มักปรากฏคำว่า “เป็น” หรือ “คือ” เช่น โรมิโอเปรียบเทียบกับจูเลียตว่าเป็น “ดวงอาทิตย์” ที่เจิดจรัสเห็นเด่นชัดแม้ยามกลางคืน

ข้าก่อน นั้นแสงใดสว่างไสวจากช่องแสง? นั้นบุรพาแน่, และจูเลียตคือดวง ! -

(โรมิโอและจูเลียต พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)

๑.๓) **อติพจน์ (hyperbole)** คือ การสร้างความเปรียบที่ “เกินจริง” เพื่อแสดงความเข้มข้นรุนแรง เน้นอารมณ์ความรู้สึก เช่น

ถึงม้วยดินสิ้นฟ้ามหาสมุทร ไม่สิ้นสุดความรักสมครสมาน

(พระอภัยมณี)

๑.๔) **บุคคลวัต หรือบุคลาธิษฐาน (personification)** คือ การใช้จินตนาการนำเสนอภาพของสิ่งที่ไม่มีชีวิต (หรือมีชีวิตแต่เคลื่อนไหวไม่ได้) ให้ทำกริยาอาการราวกับสิ่งมีชีวิตที่เคลื่อนไหวได้ หรือสิ่งมีชีวิตที่ไม่ใช่คนแสดงกริยาอาการราวกับเป็นคน เช่น

เห่เย่คำแล้ว อาทิตยแล้วครรโล
ดาวประดับท้องนา พระจันทร์ทวารฉกร

(เนื้อเพลงเต่าเห่ พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า
กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี)

๑.๕) **สัมพจน์ (synecdoche)** คือ ภาพพจน์ที่เกิดจากการสร้างความเข้าใจสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยการอ้างถึงสิ่งอื่นซึ่งเป็นส่วนประกอบ จำแนกออกเป็น ๒ ลักษณะ ได้แก่

๑.๕.๑) ส่วนสำคัญของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่สามารถนำมากล่าวเปรียบเทียบกับฐานะ “ตัวแทน” ของสิ่งทั้งหมดได้ เช่น “กินข้าวกันมาหรือยัง”

๑.๕.๒) การกล่าวถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยพูดถึงสิ่งที่เป็น “หน่วยใหญ่” ที่สิ่งนั้นสังกัดอยู่ เช่น “จุฬายฯ ร่วมใจรักษาสันติภาพ” (ใช้ชื่อองค์กรสื่อถึงบุคลากรซึ่งเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร)

๑.๖) **นามนัย (metonymy)** คือ การใช้คำหรือวลีซึ่งเป็นลักษณะบางส่วนของสิ่งใดสิ่งหนึ่งแทนอีกสิ่งหนึ่ง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือแทนที่จะกล่าวถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยตรง ผู้ประพันธ์กลับใช้การกล่าวถึง “สิ่งอื่น” ที่เด่นชัดเมื่อนึกถึง “สิ่งที่ถูกกล่าว” แทน เช่น เพื่อชาติ เพื่อราชบัลลังก์ (หมายถึงสถาบันพระมหากษัตริย์) เห็นแก่ผ้าเหลืองเถอะ (หมายถึง ความเป็นพระ)

๑.๗) **ปฏิพจน์ (paradox)** คือ การกล่าวถึงสิ่งตั้งแต่ ๒ สิ่งขึ้นไปซึ่ง “ขัดแย้งกัน” ด้วยรูปคำ รูปประโยค หรือความหมาย แต่กลับช่วยขับเน้นอารมณ์อันรุนแรงได้อย่างกลมกลืนกัน เช่น กล่าวว่าน้ำซึ่งมีลักษณะชุ่มเย็นขึ้นน้ำให้สัมผัส “ร้อน” เพื่อเน้นอารมณ์ร้อนของอิเหนาที่ต้องการได้ครองคู่กับนางบุษบา

ยามสรลงสรในสาคร น้ำต้องกายร้อนดังเพลิงไหม้

(บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒)

๑.๘) **สัทพจน์ (onomatopoeia)** คือ การใช้เสียงจากการประสมอักษรในภาษาให้คล้ายคลึงกับเสียงในธรรมชาติตามความเข้าใจของคนในแต่ละวัฒนธรรม เช่นการกล่าวถึงเสียงปี่ของพระอภัยมณี

ด้อยตะริดติตตีเจ้าพี่เอ๋ย จะละเลยเร่ร่อนไปนอนไหน
อ้ออ้อยสร้อยฟ้าสุมาลัย แม้นเด็ดได้แล้วไม่รังให้ทางเขย

(พระอภัยมณี)

๒) สัญลักษณ์ (symbol) คือ การกล่าวถึงสิ่งอื่นที่มีลักษณะเด่นร่วมกับสิ่งที่ต้องการจะกล่าวถึง แทนการกล่าวถึงสิ่งนั้นโดยตรง สัญลักษณ์มีทั้งสิ่งที่รับรู้โดยทั่วไป และสิ่งที่รับรู้กันเฉพาะกลุ่ม เช่น

โลกนี้ใช้อยู่ด้วย	มณี เดียวนา
ทราญและสิ่งอื่นมี	ส่วนสร้าง
ปวงชาติต่างกลางดี	ดุษฎภาพ
ภาคจักรพาหมีร้าง	ด้วยน้ำแรงไหน
ภพนี้มิใช่หล้า	หงส์ทอง เดียวเลย
ภากิเจ้าของครอง	คู่ด้วย
เมาสมมุติจองหอง	หินชาติ
น้ำมิตรแล้งโลกม้วย	หมดสิ้นสุขสานต์

(“โลก” ของอังคาร กัลยาณพงศ์)

แม้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ที่กล่าวมานี้จะไม่ได้ปรากฏอยู่แต่เฉพาะในวรรณกรรมไทยเท่านั้น ทว่าสิ่งที่กวีนำมาสร้างเป็นความเปรียบในภาพพจน์ และสิ่งที่ใช้เป็นสัญลักษณ์ในการสื่อความต่างก็เป็นสิ่งที่รับรู้กันในสังคมวัฒนธรรมไทย อย่างน้อยที่สุดก็ในสมัยของกวีหรือผู้แต่งทั้งสิ้น อีกทั้งยังเกิดขึ้นอย่างสืบเนื่องกับวัฒนธรรมการใช้ภาษาของคนไทยดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ในที่นี้จึงจัดให้ภาพพจน์และสัญลักษณ์อยู่ในหมวดความสัมพันธ์ระหว่างภาษาวรรณศิลป์กับสังคมวัฒนธรรมไทย

ลีลาการประพันธ์

ลีลาการประพันธ์ คือ สำนวนภาษาอันถูกกำหนดจากแนวทางการประพันธ์ว่าต้องการสื่อสารเนื้อหาเพื่อนำไปสู่อารมณ์ใด โดยมากแล้ววรรณคดีมักสื่อสารเนื้อหาอันนำไปสู่อารมณ์ ๔ ประการ ได้แก่ การชื่นชมความงาม การแสดงความรักอันซื่อสัตย์ การแสดงอารมณ์โกรธซึ่ง และการแสดงอารมณ์เศร้าโศก

๑) เสาวรณี ได้แก่ ลีลาการชมความงามต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นชมโฉม ชมธรรมชาติ ชมบ้านเมือง ฯลฯ เช่นในลิลิตพระลอ มีการกล่าวชมโฉมของพระเพื่อนและพระแพง ความว่า

ทุกเมืองมีลูกท้าว	นับมี มากนา
บ่เปรียบสองกษัตริย์	พี่น้อง
พระแพงมิ่งแม่ศรี	สวัสดียิ่ง คณนา
พระเพื่อนโฉมยงหย่อง	อยู่เพียงดวงเดือน
โฉมสองเหมือนหยาดฟ้า	ลงดิน
งามเงื่อนอัปสรอินทร์	อยู่หล้า
อย่าคิดอย่าควรถวิล	ถึงยาก แลนา
ชมยะแย้มทั่วหน้า	หน่อท้าวมีบุญ

(ลิลิตพระลอ)

๒) นารีปราโมทย์ ได้แก่ ลีลาการแสดงความรักอันซื่อสัตย์และการเกี้ยวพาราสี เช่นในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ขุนแผนเกี้ยวพาราสีนางแก้วกิริยา ความว่า

น้องเอยเพราะน้อยหรือถ้อยคำ	ช่างหวานจำจริงแล้วเจ้าแก้วเอ๋ย
เจ้าเนื้อหอมพร้อมขึ้นดังอบเชย	เงยหน้ามาจะว่าให้ไม่อำพราง
ได้ชมชิดเข้าสนิทอย่างนี้แล้ว	ขอเชิญแก้วกิริยาเมตตาบ้าง
พี่จะฝากรักไว้ที่ไฉนนาง	อย่าระคายข้องแก่กระคายเคือง
ถ้าพี่ลวงน้องให้หมองสัจย์	จงวิบัติเกิดเชิญอยู่เป็นเนือง
สารพัดวิชาส่งาเปลื้อง	เจ้าเนื้อเหลืองดังทองมาทาบทับ
ว่าพลางทางเปลื้องเครื่องคาด	แขวนพาดจากลงประจวบจับ
แล้วอุ้มนางวางดักสะพักรับ	ก็ทอดทับระทวยลงดังท่อนทอง

(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน)

๓) **พิโรธวาทัง** ได้แก่ สลีลาการแสดงความโกรธ ความเกรี้ยวกราด ความชิงชัง เช่นในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน นางพิมพิลาไลยโกรธขุนช้างที่มาสูขอดนจากแม่ จึงเรียกว่ามาด่ากระแทบกระเทียบขุนช้าง ความว่า

หมามันจะเกิดชิงหมาเกิด	มึงไปตายเสียเถิดไอ้ห้าเบี้ย
รูปร่างอย่างนี้จะมียัย	ไอ้มะม่วงหมาเลียไม่เจียมใจ

(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน)

๔) **สลลบบังคพิไสย** ได้แก่ สลีลาการแสดงความเศร้าโศกรันทดใจ เช่นในลิลิตตะเลงพ่าย ขณะพระมหาอุปราชเสด็จไปทรงทำศึกกับกรุงศรีอยุธยา ทรงรำพึงถึงพระราชบิดาด้วยความโศกเศร้า ความว่า

อ้าจอมจักรพรรดิผู้	เพ็ญยศ
แม่พระเสวยเอารส	แก่เสียน
จักเจิบอระระทด	ทุกข์ใหญ่ หลวงนา
ถนัดตั้งพาหาเหียน	หันกลิ้งไกลองค์

(ลิลิตตะเลงพ่าย)

ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย

ภาษาวรรณศิลป์ในฐานะองค์ประกอบทางศิลปะของวรรณคดีไทย คือ การที่กวีสามารถสร้างอารมณ์สะเทือนใจ ได้แก่ การสร้างอารมณ์รัก อารมณ์โศก อารมณ์ขัน อารมณ์เอิกเกริม อารมณ์โกรธ อารมณ์หวาดกลัว อารมณ์ขะแยงหรือชิงชัง อารมณ์ประหลาดหรือมหัศจรรย์ใจ และอารมณ์สงบให้เกิดในความรู้สึกของผู้อ่านวรรณคดี

รสวรรณคดี

รส หมายถึง อารมณ์ความรู้สึกที่รับจากการอ่านวรรณคดี ทั้งอารมณ์ที่ถ่ายทอดผ่านกวีหรือผู้แต่งจนปรากฏในเนื้อเรื่องเอง และอารมณ์ที่เกิดขึ้นเป็นส่วนตัวของผู้อ่าน

กวีหรือผู้แต่งวรรณคดี :

เกิดรสขึ้นในใจ → ถ่ายทอดรสนานภาษา → เลือกลีลา กวีโวหาร กลวิธีทางวรรณศิลป์ → วรรณคดี

ผู้อ่านวรรณคดี :

อ่านวรรณคดี → ประสบการณ์ + การหล่อหลอมจากสังคม + ความสามารถของกวีหรือผู้แต่งวรรณคดี → เกิดรสในใจ

ในสังคมวัฒนธรรมไทย นักวิชาการได้จำแนกรสวรรณคดีไทยออกเป็น ๙ รส ทำนองเดียวกับวรรณคดีสันสกฤต ดังนี้

๑) **ศฤงคารรส** = รสแห่งความรักหรือความเสน่หาระหว่างคนรัก

ถึงกลางวันสุริยันแจ่มประจักษ์	ไม่เห็นหน้างลักษณะยิ่งมิดใหญ่
ถึงราตรีมีจันทร์อันอำไพ	ไม่เห็นโฉมประโลมใจยิ่งมิดมน
อ้าดวงสุริยศรีของพี่เอย	ขอเชิญเผยหน้าตางนางอีกหน
ขอเชิญจันทร์แจ่มกระจ่างกลางสกล	เยี่ยมให้พี่ลเือกอร่า

(พระราชนิพนธ์บทละครเรื่องวิชาวาหนพระสมุทร)

๒) **หасыรัส** = รสแห่งความตลกขบขัน

เมื่อยจะตายตามผัวกลัวผีหลอก	กลัวหายใจไม่ออกเมื่ออาสัญ
จะโจนน้ำตายไปตามกัน	ก็กลัวจะเข้มนจะคาบไป
เมื่อยจะเชือดคอตายเสียหลายครั้ง	แต่ร้อวังกลัวเจ็บไม่เชือดได้
จะผูกคอกหาเชือกมาเตรียมไว้	เชือกก็ใหญ่กลัวจะรัดต้นคอ

(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน)

๓) **กรุณารส** = รสแห่งความสงสารเห็นใจ

นางกอดจูบลูบหลังแล้วสั่งสอน	อำนวยพรพลายน้อยละห้อยให้
พ่อไปตีศรีสวัสดิ์กำจัดภัย	จนเติบโตใหญ่ยิ่งยวดได้บวชเรียน
ลูกผู้ชายลายมือนั้นคือยศ	เจ้าจงอดสำห้ทำสมาธิสมาธิ
แล้วพาลูกออกมาข้างท่าเกวียน	จะจากเจียนใจขาดอนาใจ
ลูกก็แลดูแม่แม่ดูลูก	ต่างพันผูกเพียงว่าเลือดตาไหล
สะอื้นรำอาลาด้วยอาลัย	แล้วแข็งใจจากนางตามทางมา
เหลียวหลังยังเห็นแม่แลเข้มน	แม่มก็เห็นลูกน้อยละห้อยหา
แต่เหลียวเหลียวเลี้ยวลับวับวิญญาน	โอ้เปล่าตาต่างสะอื้นย่นตะลึง

(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน)

๔) **เราทรรส** = รสแห่งความโกรธเกรี้ยว

ผันพระกายกระเทิบพระบาทและอิง	
พระศัพทสีหนาทพึง	สยอภัย
เอออูเหม้นะมึงชี้ข้างกระไร	
ทุทาสสฤทธจะนี้ไฉน	ก็มาเป็น
ศึกบถึงและมึงก็ยังมีเห็น	
จะน้อยจะมากจะยากจะเย็น	ประการใด
อวดฉลาดและคาดถลงเพราะใจ	
ขยายขยันมีทันอะไร	ก็หมิ่นญ

(สามัคคีเภทคำฉันท์)

๕) **ภยานกรร** = รสแห่งความน่ากลัวหรือสยดสยอง

ร่างที่อาบด้วยเลือดสดๆ กำลังหัวหัวของมันตรงเข้ามาหา...ร่างสูงปรี๊ดไม่ผิดกับต้นตาล
ก้าวขาโย่งเย่งพร้อมกับส่งเสียง ก...รี...ดๆ หวิดแหลมบาดแก้วหูตลอดเวลา หึงดำมะเมื่อมผู้นั้น
กระเดิงลูกน้อยของหล่อนมาด้วย แต่สองแม่ลูกมีนัยน์ตาแดงจ้ำลูกโพล่งดูจู่พลวไฟ!
(คุณษา...หนูขอย่อยด้วย)

๖) **วีรรส** = รสแห่งความฮึกเหิมกล้าหาญ

ไครรานไครรุก้าว	แดนไทย
ไทยรบจนสุดใจ	ชาติดิน
เสียเนื้อเลือดหลังไหล	ยอมสละ สิ้นแล
เสียชีพไปเสียสิ้น	ชื่อก้องเกียรติงาม

(พระราชนิพนธ์สยามานุสสติ)

๗) พิกัดสรส = รสแห่งความน่ารังเกียจหรือน่าขยะแขยง

บางพวกมีร่างกายเหี้ยมโหดเมื่อยลัน นอนน้ำลายไหลยืดออกมา บางพวกนอนกัดฟัน บางพวกนอนกรน บางพวกนอนบ่นละเมอ บางพวกนอนเปิดปาก บางพวกมีผ้าถุงผ้าห่มหลุดลุ่ย เปิดให้เห็นอวัยวะอันควรปกปิด บางพวกนอนผสมยายยุ่งเหยิง ปรากฏเหมือนซากศพในป่าช้าผิดับ (ชินมทานิทาน)

๘) อัททสรส = รสแห่งความประหลาดหรือมหัศจรรย์ใจ

อวิชชฌโกสัทธิสโก ภควา อันว่าสมเด็จพระผู้ทรงพระภาคอันทำลายแล้วซึ่งฟองไขคือ อวิชชากำบังปัญญาแห่งสรรพสัตว์ทั้งปวง พระองค์ก็เห็นท้าวเมศวรเทวราชด้วยพระสมันตจักขุ ญาณ ปรากฏประดุจผลมะขามป้อมอันบุคคลาวไว้เหนือพระหัตถ์ พระพุทธองค์จึงยื่นพระหัตถ์ลงไปด้วยพุทธานุภาพ แผ่นพื้นปฐพีก็ทำลายเป็นช่องออกไป สมเด็จพระพุทธเจ้าทรงซ่อนปฐพีอันหนาได้แสนชั้นกับทั้งพระเมศวรเทวบุตรนั้นมาไว้เหนือพระหัตถ์เบื้องซ้าย จึงเอาพระหัตถ์เบื้องขวามาแกะลูปปฐพีออกทั้งแสนชั้นแล้ว ก็ถึงท้าวเมศวรเทวราชอันเท่าประมาณ (ไตรภูมิโลกวิณีจลยกถา)

๙) ศานตรส = รสของความสงบ

มายานี้แลที่บังสติปัญญา และปกปิดดวงตาของสัตว์โลกทั้งปวงให้หลงผิด เกิดโมหะ ไม่แลเห็นความจริง เมื่อไม่แลเห็นความจริงก็คิดไปต่าง ๆ พุดไปต่าง ๆ ว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ แท้จริงไม่มีอะไรเลย จะยึดถือเอาเป็นจริงเป็นจังแต่อย่างไรก็ได้

(ภารตนิยาย)

อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่า “รสหลัก” ของวรรณคดีแต่ละเรื่องสัมพันธ์กับเนื้อหาหลักและแก่นเรื่องของเรื่องนั้นๆ เสมอ อาทิ วรรณคดีที่นำเสนอความรักอันชั่วช้าของตัวละครเป็นหลักย่อมมีศฤงคารรสเป็นรสหลัก ต่างจากวรรณคดียอพระเกียรติที่เน้นการสร้างวีรลให้เห็นถึงวีรกรรมของกษัตริย์พระองค์ที่ได้รับการกล่าวถึง

๒. ไวยาหาร

ไวยาหาร หมายถึง วิธีการนำเสนอเนื้อความเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกวีหรือผู้แต่ง วรรณคดีแต่ละประเภท หรือแม้กระทั่งเนื้อความแต่ละตอนของวรรณคดีเรื่องเดียวกันจึงสร้างสรรค์ขึ้นด้วยไวยาหารประเภทต่างๆ กัน ทั้งนี้สามารถจำแนกประเภทของไวยาหารได้ดังนี้

๑) ไวยาหารเพื่อการอธิบายความอย่างตรงไปตรงมา

ไวยาหารเพื่อการอธิบายความอย่างตรงไปตรงมามุ่งให้อ่านวรรณคดีทราบเนื้อความได้ทันทีเพื่อความเข้าใจของผู้อ่านเป็นสำคัญ โดยไม่จำเป็นต้องสร้างอารมณ์สะเทือนใจ ไวยาหารประเภทนี้เน้นวิธีการนำเสนอที่เรียบง่าย เป็นขั้นเป็นตอน ไม่ต้องสร้างคำสรรความให้งดงามพิริยพรายเพราะไม่มุ่งให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจ ดังตัวอย่าง :

ฝ่ายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้แจ้งว่า ทพจिनยกมามากเหลือกำลังก็มีได้ออกรบสู้ด้านทาน ให้แต่รักษาพระนครมั่นไว้เป็นสามารภ ฝ่ายพระเจ้ากรุงจีน จึงให้มีพระราชกำหนดประกาศแก่ทหารทั้งปวงว่าถ้าผู้ใดไม่มีอาวุธรบสู้ อย่าได้ทำอันตรายเป็นอันขาด ถ้าผู้ใดมีฟังจะให้ตัดศีรษะเสีย ครั้นพระเจ้ากรุงจีนให้ตั้งค่ายมั่นลงแล้ว ก็ให้แต่งพระราชสาส์นฉบับหนึ่ง แล้วให้จัดแพรลายมังกร ร้อยม้วน แพรลายทองร้อยม้วน กับเครื่องยศประดับหยกอย่างกษัตริย์สำหรับหนึ่ง ให้ขุนนางในตำแหน่งฝ่ายพลเรือน ชื่อโจเปียวพูดภาษาพม่าได้ กับไพร่พอสสมควร เชิญพระราชสาส์นกับเครื่องราชบรรณาการเข้ามาถวายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง โจเปียวก็ถวายบังคมลา ถือนพระราชสาส์นคุมเครื่องราชบรรณาการมากับด้วยไพร่ จึงเรียกทหารผู้รักษาหน้าที่ให้เปิดประตูเมืองรับ นายทัพนายกองได้แจ้งดังนั้น ก็เข้ากราบบังคมทูลพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง จึงโปรดให้รับผู้ถือพระราชสาส์นเข้ามา โจเปียวก็เข้ามากราบถวายบังคมหน้าพระที่นั่ง ถวายพระราชสาส์นกับเครื่องราชบรรณาการพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องจึงรับสั่งให้ล่ามเจ้าพนักงานเข้ามาแปลพระราชสาส์น

(ราชาธิราช)

๒) โวหารเพื่อการโน้มน้าวใจ

โวหารเพื่อการโน้มน้าวใจมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อให้ผู้อ่านวรรณคดีรู้สึกคล้อยตามสารที่กวีหรือผู้แต่งส่งผ่านวรรณคดีจนนำมาซึ่งความเชื่อถือและการประพฤติปฏิบัติตาม โวหารประเภทนี้มีทั้งการสื่อสารด้วยลีลาการส่งส่อนอย่างที่อาจารย์บางท่านเรียกว่า “เทศนาโวหาร” ทั้งการปลุกใจให้เกิดความรู้สึกร่วม และการโฆษณาชวนเชื่อ นำไปสู่จุดเด่นของการใช้โวหารประเภทนี้ ได้แก่ การยกเหตุผล หรือยกกรณีตัวอย่างที่น่าเชื่อถือมาแสดงเพื่อสนับสนุนความคิดของผู้แต่ง โดยอาจมีการตั้งข้อสังเกตและตั้งคำถามชวนคิดประกอบไปด้วย ดังตัวอย่าง :

ข้อที่ว่าชาวต่างประเทศโดยมากหาได้นับถือเราไม่นั้น เป็นความจริงอันแน่นอน เพราะเหตุใดเล่า?

เพราะเหตุว่าคนที่เขาอย่างแม้ว่าจะได้รับความกรุณาและอภัยภัยไม่ตรีก็จริง แต่ที่จะได้รับการนับถือด้วยนั้นน้อยนัก เพราะเป็นธรรมดามนุษย์ย่อมจะนับถือผู้สูงกว่าเรา ดีตนเสมอกับผู้ที่เสมอกับเรา และดูหมิ่นผู้ที่ต่ำกว่าเรา ก็การเขาอย่างนั้นคืออะไรเล่า นอกจากคำรับสารภาพอันราบเรียบแห่งความต่ำต้อยของเรา

ท่านทั้งหลายไม่คิดหรือ ว่าเราควรจะพยายามยกตัวเราให้เสมอเท่าชาติอื่นๆ จึงจะได้ความนับถืออันแท้จริงแห่งเขาทั้งหลาย ไม่ใช่ถูกดบหลั่งอย่างปราณี ดังที่เขาทำแก่เราอยู่ทุกวันนี้ ถ้าท่านเห็นว่าเป็นการสมควรแล้ว ท่านต้องบากบั่นหาญพอที่จะคิดจะทำอะไรด้วยตนเองบ้าง

(โคลนติดล้อ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖)

๓) โวหารเพื่อเปรียบเทียบเชื่อมโยงกับสิ่งอื่น ๆ

โวหารเพื่อเปรียบเทียบเชื่อมโยงกับสิ่งอื่น ๆ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้อ่านวรรณคดีเข้าใจสารที่กวีหรือผู้แต่งสื่อได้ชัดเจนยิ่งขึ้นกว่าการใช้จินตนาการเฉพาะของตน จึงต้องมีการยกสิ่งที่น่าจะเป็นที่เข้าใจกันดีในหมู่ผู้อ่านมาเพื่อเป็นแนวเทียบ ดังตัวอย่าง :

ก้านบัวบอกลึกต้น	ชลธาร
มารยาทส่อสันดาน	ชาติเชื้อ
โอดจลาตเพราะคำขาน	ควรทราบ
หย้าหย่อมเที่ยวแห่งเรือ	บอกร้ายแสดงดิน

(โคลงโลกนิติ)

๔) โวหารเพื่อสร้างอารมณ์สะเทือนใจ

โวหารเพื่อสร้างอารมณ์สะเทือนใจมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้อ่านวรรณคดีเข้าใจเนื้อความเท่านั้น ทว่ากวีหรือผู้แต่งยังต้องการถ่ายทอดอารมณ์สะเทือนใจของตนเองผ่านฝีมือการประพันธ์เพื่อสร้างจินตนาการและอารมณ์สะเทือนใจให้เกิดแก่ผู้อ่านวรรณคดี โวหารประเภทนี้จึงเต็มไปด้วยภาษาวรรณศิลป์ทั้งการเล่นเสียง การเล่นคำ การใช้ความเปรียบและสัญลักษณ์ ดังตัวอย่าง :

ถึงม้วยดินสิ้นฟ้ามหาสมุทร	ไม่สิ้นสุดความรักสมครสมาน
แม้เกิดในใต้ฟ้าสุธาธาร	ขอพบพานพิศวาสไม่คลาดคลา
แม้เนื้อเย็นเป็นห้วงมหรณพ	พี่ขอพบศรีสวัสดิ์เป็นมัจฉา
แม้เป็นบัวตัวพี่เป็นกุมรา	เซยผกาโกสมปทุมทอง
เจ้าเป็นถ้ำอำไพขอให้พี่	เป็นราชสีห์สมสู่เป็นคู่สอง
จะติดตามทรมสงวนนวลละออง	เป็นคู่ครองพิศวาสทุกชาติไป

(พระอภัยมณี)

วิธีการนำเสนอเนื้อความด้วยโวหารทั้ง ๔ ประเภทนี้มีใช้จะจำกัดอยู่แต่วรรณคดีไทยเท่านั้น หากแต่เป็นกลวิธีสากลที่กวีหรือผู้แต่งวรรณคดีทุกวัฒนธรรมต่างก็เลือกนำมาใช้ในงานของตนเพื่อประสิทธิภาพสูงสุดทั้งในการสื่อความและสื่ออารมณ์ความรู้สึก

สรุปสาระสำคัญ

ภาษาวรรณศิลป์เป็นลักษณะที่กวีใช้ในการปรุงแต่งวรรณคดี ภาษาวรรณศิลป์ไทยสัมพันธ์กับลักษณะภาษาและการใช้ภาษาไทย การศึกษาคคุณค่าทางวรรณศิลป์ในด้านต่างๆ นำไปสู่ความรู้และความเข้าใจคุณค่าเพื่อการอนุรักษ์วรรณคดีไว้เป็นสมบัติของชาติ และการสร้างสรรค์ใหม่ต่อไปในอนาคต

กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้

๑. ฝึกวิเคราะห์ลักษณะของภาษาวรรณศิลป์ที่แฝงอยู่ในการใช้ภาษาโดยทั่วไปของคนไทย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

อ่านข้อความต่อไปนี้ แล้วพิจารณาว่าแต่ละข้อใช้กลวิธีการประพันธ์แบบใด โดยดูจากตัวเลือกที่กำหนดให้ แล้วอธิบายอย่างเป็นเหตุเป็นผลว่าเหตุใดจึงคิดว่าเป็นกลวิธีนั้น ๆ

- ก) อุปมา ข) อุปลักษณะ ค) อติพจน์ ง) บุคลาธิษฐาน, บุคคลวัต
จ) สัมพจน์ ฉ) นามนัย ช) ปฏิพากย์ ญ) สัพพจน์

- ๑)ความรักไม่ต่างอะไรจากไฟที่เยือกเย็น.....
๒)อ้อมกอดของเธอเป็นผ้าห่มของฉันทุกคืน.....
๓)คุณปฐุสร้างธุรกิจของท่านด้วยสองมือ.....
๔)เสียงฟ้าผ่าดังเปรี้ยงปร้างน่าตกใจ.....
๕)ถ้าฉันขาดเธอไปคงขาดใจตายแน่นอน.....
๖)น้องสาวของผมแก้มป่องเหมือนปลาทอง.....
๗)พูดแล้วทำไม่ได้เรียกว่าเสียคำพูด.....
๘)ดวงดาวกะพริบตาให้พระจันทร์.....

๒. ครูผู้สอนหาตัวอย่างตัวบทวรรณคดีจากหนังสือเรียน ให้นักเรียนจับกลุ่มกัน ๓-๕ คน แล้วร่วมกันวิเคราะห์และสังเคราะห์ลักษณะของภาษาวรรณศิลป์ที่ปรากฏในตัวบท จากนั้นให้นำมารายงานหน้าชั้นเรียนเพื่อให้เพื่อนร่วมชั้นช่วยกันอภิปราย โดยมีครูเป็นผู้ชี้แนะ

บทละครพูดเรื่องเหินแก่ลูก

สาระที่ ๑ การอ่าน

มาตรฐาน ท ๑.๑ ใช้กระบวนการอ่านสร้างความรู้และความคิดเพื่อนำไปใช้ตัดสินใจ แก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต และมีนิสัยรักการอ่าน

ตัวชี้วัด

อ่านออกเสียงบทร้อยแก้วและบทร้อยกรองได้ถูกต้องและเหมาะสมกับเรื่องที่อ่าน (ท ๑.๑ ม.๓/๑)

สาระที่ ๕ วรรณคดีและวรรณกรรม

มาตรฐาน ท ๕.๑ เข้าใจและแสดงความคิดเห็นวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรมไทยอย่างเห็นคุณค่าและนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

ตัวชี้วัด

๑. สรุปเนื้อหาวรรณคดีวรรณกรรม และวรรณกรรมท้องถิ่นในระดับที่ยากขึ้น (ท ๕.๑ ม.๓/๑)
๒. วิเคราะห์วิถีไทยและคุณค่าจากวรรณคดีและวรรณกรรมที่อ่าน (ท ๕.๑ ม.๓/๒)
๓. สรุปความรู้และข้อคิดจากการอ่านเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง (ท ๕.๑ ม.๓/๓)

แนวคิด

บทละครพูดเรื่องเหินแก่ลูกนำเสนอความคิดสำคัญว่า มนุษย์แต่ละคนอาจจะเคยกระทำผิดพลาดตามแต่สติปัญญาและนิสัยใจคอ แต่สุดท้ายแล้วหากรู้จักสำนึกหรือละอายใจ ก็ย่อมสามารถตัดสินใจทำสิ่งที่ถูกต้อง ไม่ทำผิดซ้ำอีกได้

สาระการเรียนรู้

๑. ความเป็นมาของบทละครพูดเรื่องเหินแก่ลูก
๒. ประวัติผู้แต่ง
๓. ลักษณะคำประพันธ์
๔. เรื่องย่อ
๕. เนื้อหา
๖. วิเคราะห์คุณค่าของบทละครพูดเรื่องเหินแก่ลูก